

22. Zarys historii włókiennictwa na ziemiach polskich do końca XVIII wieku / red. I. Turnau, i J. Kamińskiej. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Polska Akademia Nauk. Instytut Historii Kultury Materialnej. – 1966. – 687 s.

23. Zbylitowski P. Rozmowa szlachcica polskiego z cudzoziemcem / P. Zbylitowski. – Kraków, 1600. – 64 s.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2017 р.

A. Papazova, T. Terendiy

COSTUME AND ACCESSORIES OF A POLISH SZLACHCIANKA OF THE BAROQUE PERIOD

Based on the overall study of the sources and literature, the article analyzes the features of costume and accessories of a polish szlachcianka (polish noblewoman) of the Baroque period. The authors study graphic, publicistic and various peculiar sources, which serve as carriers of information about noblewoman's fashion in XVII cent. and traces the differences between noble men's and women's costume of the Baroque period. The article analyzes the influence of Spanish and German, Italian and French Baroque fashion on the style of a noblewoman's dress. The influence of France in the middle XVII cent. has to do with the tendency among polish noblewomen to follow the style of Polish queens of the French origin.

The authors study the fabric most commonly used in making clothes, determines the time when certain fabric and elements became wide-used in a polish noblewoman's dress and when the local manufactories started to produce fabric. The article describes the features and the trimmings of a woman's costume, an undergarment, accessories that trimmed the dress, and fabric. The authors argue that the closer the polish noblewomen had been to the royal court or the border with the European countries or the richer they had been, the more they followed European fashion. The Polish noblewomen's headwear, footwear and accessories have been also analyzed. The most popular headwear is considered to be a rantukh.

The authors describe how the polish cultural elite had criticized the noblemen of the Szlachta for wastefulness and constant change of trends in fashion; the noblewomen had been condemned for being too occupied with following French fashion. Difficult socio-political and socio-economic conditions in the middle of XVII cent. did not change the luxurious way of Szlachta's living, while peasants and bourgeois bore the burden of moving the economy of the country forward. The authors conclude that Polish noblewomen's fashion had negatively influenced the economy and moral system of the Polish-Lithuanian Commonwealth in XVII century.

Key words: Polish Szlachta, women's dress and accessories, the Baroque period, Sarmatyzm, the history of fashion.

УДК 27-789.5(477)“158/164”(045)

А.В. Папазова, Д.С. Чиканенко

СУПРОТИВ НАСЕЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРДЕНУ ЄЗУЇТІВ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ НАПРИКІНЦІ ХVI – В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХVII СТ.

Проаналізовано супротив різних верств населення українських земель діяльності Товариства Ісуса. Наведено фактичний матеріал щодо способів протистояння єзуїтам з боку полемістів, шляхти, козаків, братств, учнів братських шкіл, міщан тощо. З'ясоване застосування як ненасильницьких способів спротиву (літературна полеміка, позови, скарги, публічні виступи, у тому числі в сеймі Речі Посполитої), так і озброєної боротьби. Зроблено висновки про переважання ненасильницьких способів спротиву до початку Національно-визвольної війни українського народу під проводом Б. Хмельницького.

Ключові слова: Товариство Ісуса, місіонерська діяльність, Берестейська унія, полемісти, шляхта, братства, козаки, полемічна література.

Питання, пов'язані з історією політики папства на сході Європи, досі не втрачають наукової актуальності. Саме впровадження Берестейської унії, було важливим чинником впливу папства, яке здійснювало його через єзуїтів. Саме цей орден мав великий вплив на релігійно-культурний розвиток українських земель у складі Речі Посполитої. Вивчення взаємодії різних верств українського суспільства з єзуїтами й з уніатами, котрі піддавалися впливу Товариства Ісуса у після берестейський період, дасть змогу простежити та проаналізувати зіткнення інтересів в регіоні. Гострі сутички шляхти, міщан, селян, козаків з єзуїтами та з римо-католиками є яскравим прикладом зіткнення інтересів на релігійному ґрунті двох відмінних культур. Саме ця боротьба задала тон українському національному руху в боротьбі за свої права та інтереси, відстоювання своєї власної культури. Місіонерська діяльність Товариства Ісуса була вагомим чинником у подальшому розвитку історичних процесів в Україні.

Мета публікації полягає в тому, щоб проаналізувати супротив населення діяльності ордену єзуїтів на українських землях наприкінці XVI – першій половині XVII ст.

Питаннями виникнення, організації та діяльності Товариства Ісуса займався Г. Бюмер [1]. Роботу ордену було проаналізовано в працях М. Грушевського [4], В. Липинського [15], В. Ульяновського [33]. Як релігійний конфлікт вплинув на суспільну свідомість українського народу вивчали М. Дмитрієв та С. Яковенко [5], А.М. Колодний [13]. Папська політика на Сході Європи та складні відносини православних з католицькою церквою простежуються у працях П. Брянцева [2], О. Крижанівського [14] Е. Ліковського [17], Н. Любовича [18], С. Плохія [25]. Місіонерську діяльність ордену та відносини з українським населенням Товариства Ісуса у другій половині XVI – першій половині XVII ст. проаналізовано у працях: Д. Міхневича [20], А.В. Папазової [21; 22], І. Слівова [31], Т. Шевченко [34]. Н. Яковенко у своїй роботі [35] також пояснює релігійну кризу українського суспільства.

Джерел, котрі відображають настрої в після берестейському суспільстві відносно єзуїтів, вельми багато. На окрему увагу заслуговує джерела, в яких зафіксовані важливі рішення влади відносно придушення опору серед православного населення [3; 19; 29], факти зі скарг на єзуїтів та уніатів від православних [6; 7; 8; 9; 32]. Деякі джерела дають змогу простежити міри впливу папської курії на українське населення до та після прийняття Берестейської унії [10; 11; 16]. Передсмертний лист П.К. Сагайдачного [23] та проект угоди Б. Хмельницького [26] є взірцем невдоволення та боротьби козаків проти уніатів та католиків. Про національні та релігійні утиски православних можна дізнатися з численних виступів проти католицької церкви та єзуїтів [24; 27; 28; 30]. Супротив та заклики до боротьби населення проти ордену наведено у полемічних працях [12; 36].

Єзуїтів у Речі Посполитої в зазначений час було небагато, однак не числом визначався їх вплив. Цей вплив підкріплювало багатство ордену, який заволодів майже третиною доходів в східному регіоні Речі Посполитої. Єзуїти прагнули поширити католицизм через можновладців, через свої школи, через проповіді. Жодна країна, на думку Г. Бюмера, не випробувала у своєму розвитку такого сильного єзуїтського впливу, як Польща, й у жодній державі орден не користувався таким впливом (крім Португалії) як у Речі Посполитій [1, с. 253]. Єзуїтський орден взяв участь у створенні уніатської церкви. Король, католицьке і православне духовництво, поміщики, городяни та селяни були по-своєму зацікавлені в тому чи іншому результаті собору [20, с. 249]. Ставлення до діяльності Товариства Ісуса було різним і залежало від багатьох чинників, передусім, конфесійної й станової приналежності. Католики і представники вищих станів, переважно, схвалювали колеґіуми [21, с. 109] і місіонерську роботу єзуїтів [22, с. 115].

9 жовтня 1596 року католицька частина Берестейського собору офіційно проголосила унію. Наслідки унії негайно дали про себе знати. Стало ще більш лютим гоніння на православні братства, на школи й взагалі на культуру українського народу [12]. Сигізмунд III забороняв будувати православні церкви, вбачаючи у цьому осередок схизми та непокірність волі божої: «...а private схожок бунтовные по домех под претекстом набоженства строите и других до нее людей грозбою и прозбою затыгаєте и примушаєте без ведомости наше господарское и без позволения отца владыки» [3]. Все це викликало рішучу протидію українського народу.

Отже, після підписання універсалу від 15 грудня 1596 року починається протистояння, що перетворило Берестейську унію, задуману як інструмент порозуміння, а не символ розбрату, ворожнечі й насильства [35, с. 143]. Єзуїти стояли за діями уніатського архієпископа Йосафата Кунцевича, який досяг того, що в 1623 році, під час поїздки по єпархії, проти нього повстало населення Вітебська. Його було вбито, а труп був викинутий в проруб. Дізнавшись про це, римський папа Урбан VIII негайно послав Сигізмунду лист, в якому вимагав найжорсткішої розправи з усіма учасниками страти Кунцевича [20, с. 269-271]. 12 вересня 1624 року в римській єзуїтській колегії була прочитана доповідь випускника Греської колегії Фоми Ксеніцепула про Й. Кунцевича, витримана в душі панегірика [25, с. 129]. Не задовго до страти Кунцевича у 1619 році був дуже цікавий інцидент між архієпископом та населенням міста Могільова з приводу відмови від прийняття їх зверхності уніатського архієпископа, що завершився прикро для останніх [29].

В XVI – XVII ст. український національний рух проходив під релігійним, властиво-церковним відродженням української православної церкви, ставив своїм завданням піднести руський народ з його занепаду, пасивності і пониження [4, с. 81]. Ідею відновлення патріарших впливів висували й підтримували особливо міщанські братства. Відновлена православна церква потягла не з західною реформою, а з католицькою реакцією, не з кельвінами, а з єзуїтами [4, с. 88]. Михайло Грушевський вказує на слабкість і не досконалість методів боротьби православ'я з римо-католицизмом та єзуїтами.

Для оборони православної церкви виступили саме полемісти, саме вони задали тон поступальному національному руху у вищих колах українського суспільства та селян. Тож найбільше єзуїтам діставалося від полемістів. Твори членів ордену вплинули на розвиток літературної полеміки [21, с. 104]. Початок довшої дебати поклатала книга анонімого автора (найімовірніше, Іпатія Потія), видана у Вільні 1595 р. Проте стверджувати що Іпатій Потій був абсолютним у боротьбі проти унії та єзуїтів не можна, так як саме Потій вже після прийняття унії був ярим її прихильником.

Стефан Зизаній видав у Вільно одночасно польською і руською мовами «Казань святого Кирила, патріархи Іерусалимського, о антихристі и знаках его». Зизаній перераховує одинадцять знаківна підтвердження того, що папа є посланцем самого пекла [35, с. 144].

Автор «Перестороги» (Юрко Рогатинець, один з проповідників львівського міщанського руху) виступаючи проповідником освіти і школи, висловив повне вдоволення з тої дороги, котрою пішла культурна справа в 1580-1590-х роках до укладення унії: «Православіє наше почало просіявати як сонце», пише він, – «учені почали показувати в церкві божій – учителі і строїте лі (організатори) церкви божої, і друковані книги почали розмножатись. Біда прийшла тільки з відступлення владик і з унії, що схибила спасенний розвиток культурної й національної справи на сій дорозі визначеній патріархами...» [4, с. 84].

«Виступ польського лицаря проти єзуїтів» назвав їх «великим нещастям» для Речі Посполитої. Автор «Виступу...» вважав, що їх необхідно якнайшвидше вигнати, тому що втручання єзуїтів у внутрішні справи країни перешкоджає її розвитку. У суспільстві, на думку автора, орден не здобув авторитету й довіри. Єзуїти виступають у якості ворожої

інтересам країни сили, носіями темряви. У творі «Думка одного католика про єзуїтів» анонімний автор вважав ненормальним, що єзуїти знають справи корони краще, ніж польські сенатори і те, що вони просувають по службі бажаних їм осіб і формують суспільну думку в угоду папі. Тому Річ Посполита повинна позбутися єзуїтів. У публіцистичному трактаті «Заклик до народного ополчення проти єзуїтів» анонімний автор закликав до збройної боротьби проти них [36, с. 50-56].

Нової сили словесні баталії набули після собору 1596 р. Найпомітнішим серед ранніх полемічних творів став написаний на замовлення князя Костянтина Острозького і виданий восени 1597 року трактат під назвою «Апокрисис». Автор цього твору підписався псевдонімом Христофор Філалет, під яким, найімовірніше, ховалася довірена особа князя, протестант (чеський брат) з Великої Польщі Мартин Броневський. Підкреслюючи порушення прав православних, Філалет звертається до шляхти Речі Посполитої з багатозначним закликом про порушення прав й вольності русинів і поляків. Порушення їхньої рівноваги – це шлях до громадянської війни [35, с. 145].

Непримиренність простежується у «Треносі» Мелетія Смотрицького, який уперто не хотів бачити змін у посттриденському католицизмі, а в діяльності єзуїтів виокремлював лише паразитизм [35, с. 145]. Поширенню згаданої ворожості до єзуїтів, вочевидь, сприяли й деякі їхні необачні методи виховання. В літературі описаний один із таких методів, який використовувався під час розігрування різноманітних процесій, церемоній, театральних вистав, коли в сцені Страшного суду перед Спасителем проводили не тільки еретиків, а й грецького патріарха, виставляючи його на загальне посміховисько. Неважко передбачити, що реакція православного суспільства, дуже консервативного у питаннях віри, була негативною [21, с.110]. Гостро критикуючи православну церковну спільноту в останній зі своїх праць, виданих у Львові 1629 р. під назвою «Екзетесис» [Співставлення], М. Смотрицький підкреслює її найголовнішу ваду – нездатність до самооновлення: не прогресує освіта, не стабілізується церковний порядок, все лишається по-старому, тобто в стані консерватизму й деградації [35, с. 146].

Прихід до пастирської влади Іпатія Потія, з 1599 року – уніатського митрополита, не сприяв мирній розрядці. Агресивність нового владики у розв'язанні церковних спорів складала надто різкий контраст із декларованою уніатами програмою братерської любові [32]. Православні священники у відповідь поширювали серед прихожан найімовірніші вигадки стосовно уніатів. Наприклад, про Потія говорили, що він свого часу прийняв іудаїзм і навіть дав себе обрізати. У рік смерті луцького владики Кирила Терлецького (1607 рік), поширилася фантастична чутка про «злу смерть» віровідступника. Сталося ж це все тому, підкреслює оповідач, що Терлецький був «зрадцею Церкви Восточное», і про це мають пам'ятати «всі люди землі Волинської кождый цнотливий» [35, с. 147-148]. Звісно не без участі єзуїтів йшов вплив на населення через уми уніатських митрополитів, що давало більш родючі плоди покатоличення. Різке загострення антикатолицьких настроїв зафіксували і папські нунції. Так, де Торрес у своєму звіті 1622 року писав, що руський народ став ненавидіти католиків до такої міри, що «побачивши латинського ксьондза, вониплюють на землю з жаху й огиди» [35, с. 148-149].

Доки теологи обмінювалися словесними залпами, шляхта й міщани знайшли власну тактику дій у звичних для себе площинах: сеймовій опозиції та корпоративних методах опору. Епопея сеймової боротьби довкола проблем, дотичних унії, тривала від 1596 р. до самої Хмельниччини [35, с. 149]. Посли, незадоволені зовнішньою і внутрішньою політикою Сигизмунда III, на початку 1606 року стали в опозицію до нього. Впродовж року відбулися три опозиційні з'їзди – у Стенжиці, Віслиці та Сандомирі, де був сформульований ультиматум королю. Тут значилося усунення з Речі Посполитої єзуїтів-чужоземців, а також повернення Руській церкві Східного обряду її попереднього статусу [35, с. 149-151]. Завзятість проти унії не відпускала князя К. Острожського до смерті. Коли молодший син

князя – Януш став католиком, той не лише тривалий час в'язнив його в Дубно, щоб змусити відступити від віри католицької. Але коли то не допомогло, підняв на нього шаблю [17, с. 171]. За голосом князя в боротьбі проти унії та поневоленні віри єзуїтами йшла шляхта, а особливо шляхта волинська і українська. До руських міщан і до народу його голос мало ще доходив [17, с. 178]. Отже, одночасно зі зміцненням сеймової опозиції шляхти на арену суспільного життя в ролі рішучого противника унії та папських послухників – єзуїтів, виступило міщанство [17, с. 152].

Особливо активно проти унії боролися церковні братства. Склалися вони з міщан. Коли унію вже було укладено в рядах братчиків крім міщан, з'явилася також руська шляхта, магнати і руські князі. Головним своїм завданням братчики ставили оборону православ'я і всіма силами давати спротив унії, єзуїтам [17, с. 178-179]. Лідерство відразу посів Львів. Органом, який акумулював новий рух, стало Успенське церковне братство. Аналогічні братства існували також в інших містах Західної України, на Волині. Дебати довкола укладення унії та її наступне проголошення львівські братчики зустріли у всеозброєнні. З перших днів витворення антиунійної опозиції Успенське братство стає однією з її найавторитетніших пружин, посилаючи петиції на сейми і беручи участь у всіх акціях, що організовувались шляхтою. Наприклад, представники братства були присутніми на Берестейському соборі, на Віленському з'їзді православних і протестантів 1599 року тощо. За взірцем Львівського у 90-х роках XVI ст. виростають братства й школи в інших містах: Перемишлі, Сатанові, Комарні, Красноставі, Галичі тощо. У Галицькій Русі братський рух в цілому був набагато конфліктніший, ніж у колишній «Литовській Русі». Сума взаємних претензій між поляками-католиками і русинами-православними витворювала тут середовище і без того вибухове. Гострота стосунків ще дужче поглиблювалася силовими діями надто ревних (а особливо новонавернених) католиків, які в ім'я «спасіння душ» обертали церкви на костьоли, ультимативно вимагали присутності православних на католицьких богослужіннях, забороняли руські церковні процесії [35, с. 152-154].

Таким чином, проти уніатів і католиків, у вчинках яких виднілася «божа рука» ордену, виступило православне духівництво й братства. Відомий православний грек Мосхопуло заважав спробам єзуїтів схилити до католицизму князя Костянтина Острозького. Він постійно критикував єзуїтів і викривав їхню діяльність [16; 24].

Відомі численні скарги проти єзуїтів членів братств і віруючих у зв'язку з нападами учнів єзуїтських шкіл на православних. Наприклад, скарга ченців Луцького братського монастиря про те, що студенти єзуїтського колегіуму, схопили на вулиці монастирського шляхтича Михайла Мудринського, силою увели його в свою бурсу и там піддали жорстоким тортурам [7]. Цікаво те, що не задовго до цього випадку була написана скарга студентів єзуїтського колегіуму в Луцьку про нанесення їм побоїв ченцями братського Луцького монастиря [9]. Вірменська громада міста Львова 1 березня 1636 року скаржилася на єзуїтський колегіум за погром і побиття вірменського населення: "...студенти ходять бандою і як з нами, так і з нашою молоддю починають бійку, нехтують нас і кричать на нас, як на босяків..." [30]. Наприклад, у Луцьку постійно були подібні конфлікти. 11 серпня 1634 року зареєстрована скарга луцьких православних шляхтичів і міщан на служителів і студентів Луцького єзуїтського колегіуму за дворазовий збройний напад на Луцький православний братський монастир, руйнування й пограбування монастирської церкви, школи, госпіталю, будинків, убивства й побиття православних міщан і ченців [6]. Члени Луцького братства у своєму протесті 1635 року говорили про напади й побиття православних осіб учнями єзуїтського колегіуму й не вживання ректором ніяких заходів для протидії цьому [28]. Сутички єзуїтських вихованців з учнями інших шкіл, бійки, суперечки, приставання до перехожих, церковних процесій зафіксовані так само в Ярославі [34, с.114].

Письменники-полемісти також вели боротьбу з єзуїтськими колегіумами. На думку анонімного автора «Виступу польського лицаря», єзуїти нанесли великої шкоди освіті, тому що через них прийшли в занепад братські школи й Краківський університет. Він підозрював орден у занятті стратегічних міст для підготовки до війни [36, с. 51-52]. Кальвініст Яков Немоевський, викликав єзуїтів на диспут, обвинуватив їх у тім, що вони не знають рідної мови молоді, яку вчать, не розвивають її розум, тому що хочуть, щоб їм вірили без доказів [18, с.86].

Проти єзуїтів виступали навіть католики-миряни. Вони звинувачували орден у честолюбстві та користолюбстві. Серед незадоволених були князі, члени сейму, державні діячі, особи, скривджених королем за їх несприяння єзуїтам [31]. На сеймі у 1603 році опозиція обвинуватила короля, що державні доходи звернені, переважно, на орден. На одному з'їзді люди скаржилися на полоцьких єзуїтів за те, що на них не хочуть давати позовів [19]. Так от, промова на Варшавському сеймі волинського чашника Л. Древинського з викладом скарг на національні і релігійні утиски православних є тому підтвердженням [27].

Таким чином, більша частина православних рішуче відмовилась від яких-небудь компромісів, створила могутні конфедерації для захисту віри, створила школи і духовні академії для боротьби з єзуїтами і надалі намагалась вступити в союз з московським, константинопольським патріархами [14, с. 50].

Принципово іншим було становище козацтва, для якого виступи проти релігійної політики влади були частиною його глибокого конфлікту з державою і правлячим класом, які не бажали визнати за козацтвом те місце в суспільстві, на яке воно претендувало [5, с. 166]. Втручання козаків у справи релігії дуже занепокоїло Рим, котрий намагався через унію навести у католицизм, про що свідчить лист папського нунція Я. Торреса, де міститься інформація коли і як буде влучніше навести «дніпровських молодців», щоб це, у свою чергу гарно вплинуло на подальші дії римської курії. Торрес писав про те, що козаки уперто відстоюють своє віросповідання, тому проти них слід використати м'які засоби, замасковані таким чином, щоб вони не могли навіть здогадатися, в іншому випадку вони можуть занепокоїтися і, можливо, допустять насильство и можуть створити багато зла [11].

Занепокоєння нунція Торреса не було безпідставним, бо приклади таких наслідків дій православних були відомі. У 1624 році козаки втопили київського вїйта Федора Ходику, який опечатував церкви для передачі уніатами, і відрубали голову його помічнику у цій справі – священику Юзефовичу. Козацькі представники брали участь у з'їздах церковників, незмінно даючи там відсіч прихильникам унії [20, с. 273-274]. Так прикладом негативного ставлення до унії з боку козацтва може слугувати передсмертний лист Петра Конашевича Сагайдачного до Сигізмунда III з проханням не допустити поширення унії на Україні, а саме: «...не повинні отці-єзуїти і все духовенство костьолу римського в уніатську віру народ православний наворотати...» [23]. Т. Трясило послав грамоту королю з-під міста Переяслава, посилав свої універсали із закликом до повстання проти єзуїтів [2, с.457].

Визвольна війна українського народу під проводом Б. Хмельницького в середині XVII століття проходила під двома гаслами: перше закликала боротися за «вольності», друге – до захисту православної віри. Під захистом віри розумілося прагнення українського народу до соціального й національного визволення. Висуваючи на перше місце вимоги ліквідації уніатської церкви, Б. Хмельницький у посланні до Яна-Казимира підкреслював, що серед інших вимог повстале населення вимагає, щоб православна віра залишалася недоторканою, як і раніше, без унії і уніатів [13, с.157]. Проект угоди Б. Хмельницького з польським комісаром містить умову про єзуїтів: «З іншими ченцями ми готові змиритися, а ці мають бути виключені з держави» [26].

Релігійні вимоги українського гетьмана мали серйозне підґрунтя. Хмельницький мав підтримку від Єрусалимського патріарха Паїсія, який дав благословення на війну з

Польщею. При підписанні Зборівського миру (1649 рік) говорилося про те, що єзуїти позбавлялися права на шкільні фундації в Києві та інших містах [33, с. 130]. Проте у свою чергу папська курія надавала Торресу інструкцію щодо послідовної боротьби за покатоличення України де говорилося наступне: «...Оскільки козаки, які продовжують відстоювати схизму, настійно цього вимагали, то поляки, потребуючи їх допомоги у боротьбі з турками, вже схилилися до того, щоб їх задовольнити. Але завдяки старанням нунція і побожності короля козаки нічого не досягли...» [10].

Козацтво виступило проти єзуїтів активніше, ніж проти інших орденів і католицького духівництва. Це пояснюється, з одного боку, тим культурним та релігійним впливом, який мав орден у краї, а, з іншого – його багатством (земля, маєтки, культурні й освітні споруди тощо). Зважаючи на те, що козацтво у середині XVII ст. було станом, який боронив православ'я і претендував на привілеї й майно (землю, насамперед), тому саме єзуїти піддалися жорстоким розправам із боку повсталих. Єзуїтські будинки руйнували, захоплювали, передавали православній церкві, а з членами ордену розправлялися фізично [22, с.116].

Таким чином, місіонерська діяльність Товариства Ісуса та підтримка ним уніатської церкви викликали опір православного населення України. Ставлення до ордену українського населення свідчить про те, що його діяльність внесла вагомий внесок у суспільно-політичну боротьбу та культурну сферу життя на українських землях. Орден домогся значного впливу на еліту православ'я в Речі Посполитій та добився переходу багатьох її представників у католицизм. Проте основна маса населення залишилася вірною православ'ю. Найбільший ненасильницький опір єзуїтам чинили полемісти. Козаки виявилися тією силою, що чинила фізичний опір Товариству Ісуса. Значний опір здійснювали братства, міщани, учні братських шкіл. Супротив виявлявся у численних скаргах, веденні літературної полеміки, публічних виступах, насильницьких діях (захоплення, побиття тощо). Переважали ненасильницькі способи спротиву до початку Національно-визвольної війни українського народу під проводом Б. Хмельницького.

Подальші дослідження з проблеми дозволять доповнити знання щодо історичних передумов Національно-визвольної війни українського народу, виявити значення унії в контексті релігійно-політичної ситуації Центрально-Східної Європи, вивчити етнічний та культурний розвиток населення українських земель.

Список використаної літератури

1. Бемер Г. Иезуиты. Инквизиция / Г. Бемер, Г. Ч. Ли. – Санкт-Петербург : Полигон, 1999. – 1248 с. ; Bemer G. Iezuity. Inkvizitsiya / G. Bemer, G. Ch. Li. – Sankt-Peterburg : Poligon, 1999. – 1248 s.
2. Брянецв П. Д. История литовского государства с древнейших времен / П. Д. Брянецв. – Вильна, 1889. – 659 с. ; Bryantsev P. D. Istoriya litovskogo gosudarstva s drevneyshikh времен / P. D. Bryantsev. – Vilna, 1889. – 659 s.
3. Грамота Сигизмунда III жителям г. Могилева о запрещении им выступать против унии и строить новые церкви без разрешения короля и архиепископа. 1619 г., ноября 20 // Уния в документах : сб. ст. / сост. В. А. Теплова, З. И Зуева. – Минск : Лучи Софии, 1977. – С. 189 ; Gramota Sigizmunda III zhitelyam g. Mogileva o zapreshchenii im vystupat protiv unii i stroit novye tserkvi bez razresheniya korolya i arkhiepiskopa. 1619 g., noyabrya 20 // Uniya v dokumentakh : sb. st. / sost. V. A. Teplova, Z. I Zueva. – Minsk : Luchi Sofii, 1977. – S. 189
4. Грушевський М. З історії релігійної думки на Україні / М. Грушевський. – Київ : Освіта, 1992. – 192 с. ; Hrushevskiy M. Z istorii relihiinoi dumky na Ukraini / M. Hrushevskiy. – Kyiv : Osvita, 1992. – 192 s.
5. Дмитриев М. В. Брестская уния 1596 г. и общественно-политическая борьба на Украине и в Белоруссии в конце XVI – начале XVII в. в 2-х ч. / М. В. Дмитриев, С. Г. Яковенко; ответ. ред. Б. Н. Флоря. – Москва : Индрик, 1999. – Часть II : Брестская уния

1596 г. Исторические последствия события. – 198 с. ; Dmitriev M. V. Brestskaya uniya 1596 g. i obshchestvenno-politicheskaya borba na Ukraine i v Belorussii v kontse XVI – nachale XVII v. v 2-kh ch. / M. V. Dmitriev, S. G. Yakovenko; otvet. red. B. N. Florya. – Moskva : Indrik, 1999. – Chast II : Brestskaya uniya 1596 g. Istoricheskie posledstviya sobytiya. – 198 s.

6. Жалоба луцких православных шляхтичей и мещан на иезуитов, студентов и служителей луцкого иезуитского коллегіума. 11 августа (нов. ст. 21) 1634 г. // Воссоединение Украины с Россией : Документы и материалы в 3-х т. – Москва : АН УССР, 1953. – Т. 1. – С. 138-142 ; Zhaloba lutskich pravoslavnykh shlyakhtichey i meshchan na iezuitov, studentov i sluzhiteley lutsogo iezuitskogo kollegiuma. 11 avgusta (nov. st. 21) 1634 g. // Vossoedinenie Ukrainy s Rossiey : Dokumenty i materialy v 3-kh t. – Moskva : AN USSR, 1953. – Т. 1. – С. 138-142

7. Жалоба монахов луцкого братского монастыря о том, что студенты иезуитского коллегіума, схватив на улице певчего монастырского шляхтича Михаила Мудринского, силой увели его в свою бурсу и там подвергли жестовому истязанию. 1627, октябрь 16 // Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной Комиссией для разбора древних актов, учреждений при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. В 8-ми ч., в 35-ти т. — Москва, 1861. – Ч. I. Т. I. – С. 590-591 ; Zhaloba monakhov lutskogo bratskogo monastyrya o tom, chto studenty iezuitskogo kollegiuma, skhvativ na ulitse pevchego monastyrskogo shlyakhticha Mikhaila Mudrinskago, siloy uveli ego v svoyu bursu i tam podvergli zhestovomu istyazaniyu. 1627, oktyabr 16 // Arkhiv Yugo-Zapadnoy Rossii, izdavaemuy Vremennoy Komissiey dlya razbora drevnikh aktov, uchrezhdeniy pri Kievskom, Podolskom i Volynskom general-gubernatore. V 8-mi ch., v 35-ti t. — Moskva, 1861. – Ch. I. T. I. – S. 590-591

8. Жалоба пана Ивана Терлецкого, родственника и бывшего слуги епископа Кирилла Терлецкого, о том, что последний не только не выдал ему условленной платы за его семилетнюю службу, о еще поносил его бранными словами и приказал отобрать у него собственный его хлеб и разное движимое имущество. 1600 г., января 23 // Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной Комиссией для разбора древних актов, учреждений при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. В 8-ми ч., в 35-ти т. — Москва, 1861. – Ч. I, Т. I. – С. 274 ; Zhaloba pana Ivana Terletskego, rodstvennika i byvshego slugi episkopa Kirilla Terletskego, o tom, chto posledniy ne tolko ne vydal emu uslovennoy platy za ego semiletnyuyu sluzhbu, o eshche ponosil ego brannymi slovami i prikazal otobrat u nego sobstvennyu ego khleb i raznoe dvizhimoe imushchestvo. 1600 g., yanvary 23 // Arkhiv Yugo-Zapadnoy Rossii, izdavaemuy Vremennoy Komissiey dlya razbora drevnikh aktov, uchrezhdeniy pri Kievskom, Podolskom i Volynskom general-gubernatore. V 8-mi ch., v 35-ti t. — Moskva, 1861. – Ch. I, T. I. – S. 274

9. Жалоба студентов иезуитского коллегіума в Луцке о нанесении им побоев монахами братского Луцкого монастыря. 1627, октябрь 9 // Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной Комиссией для разбора древних актов, учреждений при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. В 8-ми ч., в 35-ти т. — Москва, 1861. – Ч. I, Т. I. – С. 584-585 ; Zhaloba studentov iezuitskogo kollegiuma v Lutske o nanesenii im poboev monakhami bratskogo Lutskogo monastyrya. 1627, oktyabr 9 // Arkhiv Yugo-Zapadnoy Rossii, izdavaemuy Vremennoy Komissiey dlya razbora drevnikh aktov, uchrezhdeniy pri Kievskom, Podolskom i Volynskom general-gubernatore. V 8-mi ch., v 35-ti t. — Moskva, 1861. – Ch. I, T. I. – S. 584-585

10. З інструкції папи Григорія XV де Торресу, нунцію у Варшаві, з вимогою вести послідовну боротьбу за окатоличення України. 1621 р., травня 30. // Боротьба Південно-Західної Русі і України проти експансії Ватикану та унії (X — початок XVII ст.) : 3б. докум. і матер. – Київ : Наук. думка, 1988. – С. 225 ; Z instruksii papu Hryhoriia XV de Torresu, nuntsiiu u Varshavi, z vymohoiu vesty poslidovnu borotbu za okatolychennia Ukrainy. 1621 r.,

travnia 30. // Borotba Pivdenno-Zakhidnoi Rusi i Ukrainy proty ekspansii Vatykanu ta unii (X — pochatok XVII st.) : 3b. dokum. i mater. — Kyiv : Nauk. dumka, 1988. — S. 225

11. Из донесения папского нунция в Польше Торреса о борьбе народных масс против унии и о состоянии униатской церкви в Белой Руси и на Украине. 1622 г. // Уния в документах : сб. ст. / сост. В. А Теплова, З. И. Зуева. — Минск : Лучи Софии, 1977. — С. 193 ; Iz doneseniya papskogo nuntsiya v Polshe Torresa o borbe narodnykh mass protiv unii i o sostoyanii uniatskoy tserkvi v Beloy Rusi i na Ukraine. 1622 g. // Uniya v dokumentakh : sb. st. / sost. V. A Teplova, Z. I. Zueva. — Minsk : Luchi Sofii, 1977. — S. 193

12. Из книги «Синописис» о религиозных преследованиях православных со стороны униатов и католиков. 1632 г. // Уния в документах: сб. ст. / сост. В. А Теплова, З. И Зуева. — Минск : Лучи Софии, 1977. — С. 199 ; Iz knigi «Sinopsis» o religioznykh presledovaniyakh pravoslavnykh so storony uniatov i katolikov. 1632 g. // Uniya v dokumentakh: sb. st. / sost. V. A Teplova, Z. I Zueva. — Minsk : Luchi Sofii, 1977. — S. 199

13. Колодний А. М Історія релігій в Україні : навч. посіб. / А. М. Колодний, П. Л. Яроцький. — Київ : Знання, 1999. — 735 с. ; Kolodnyi A. M Istoriia relihii v Ukraini : navch. posib. / A. M. Kolodnyi, P. L. Yarotskyi. — Kyiv : Znannia, 1999. — 735 s.

14. Крижанівський О. П. Історія церкви та релігійної думки в Україні ; навч. посіб. У 3-х кн. / О. П. Крижанівський. — Київ : Либідь, 1994. — Кн. 3 : Кінець XVI — сер. XIX ст. — 336 с. ; Kryzhanivskyi O. P. Istoriia tserkvy ta relihiinoi dumky v Ukraini ; navch. posib. U 3-kh kn. / O. P. Kryzhanivskyi. — Kyiv : Lybid, 1994. — Kn. 3 : Kinets XVI — ser. XIX st. — 336 s.

15. Липинський В. К. Релігія і церква в історії України / В. К. Липинський. — Київ : ПБК «Фотовідеосервіс», 1993. — 128 с. ; Lypynskyi V. K. Relihiia i tserkva v istorii Ukrainy / V. K. Lypynskyi. — Kyiv : PVK «Fotovideoservis», 1993. — 128 s.

16. Лист А. Болоньєтті кардиналові Комо. 1583 р., липня 6-8, Краків // Боротьба Південно-Західної Русі і України проти експансії Ватикану та унії (X — поч. XVII ст.) : зб. докум. і матер. — Київ : Наукова думка, 1988. — С. 83 ; Lyst A. Bolonietti kardynalovi Komo. 1583 r., lypnia 6-8, Krakiv // Borotba Pivdenno-Zakhidnoi Rusi i Ukrainy proty ekspansii Vatykanu ta unii (Kh — poch. KhVII st.) : zb. dokum. i mater. — Kyiv : Naukova dumka, 1988. — S. 83

17. Ліковський Е. Берестейська Унія (1596) / Е. Ліковський. — Львів, 1916. — 336 с. ; Likovskyi E. Veresteiska Uniiia (1596) / E. Likovskyi. — Lviv, 1916. — 336 s.

18. Любович Н. Н. Начало католической реакции и упадок реформации в Польше / Н. Н. Любович. — Варшава, 1890. — 412 с. ; Lyubovich N. N. Nachalo katolicheskoy reaktsii i upadok reformatsii v Polshe / N. N. Lyubovich. — Varshava, 1890. — 412 s.

19. Матеріали земельних сейміків і загальнодержавного сейму у Варшаві. Ухвали головного Сланімського з'їзду. 30 січня 1597 р. // Боротьба Південно-Західної Русі і України проти експансії Ватикану та унії (X — поч. XVII ст.) : зб. докум. і матер. — Київ : Наукова думка, 1988. — С. 150 ; Materialy zemelnykh seimikiv i zahalnoderzhavnoho seimu u Varshavi. Ukhvaly holovnoho Slanimskoho zizdu. 30 sichnia 1597 r. // Borotba Pivdenno-Zakhidnoi Rusi i Ukrainy proty ekspansii Vatykanu ta unii (Kh — poch. KhVII st.) : zb. dokum. i mater. — Kyiv : Naukova dumka, 1988. — S. 150

20. Михневич Д. Е. Очерк из истории католической реакции (иезуиты) / Д. Е. Михневич. — Москва : АН СССР, 1955. — 408 с. ; Mikhnevich D. Ye. Ocherk iz istorii katolicheskoy reaktsii (iezuity) / D. Ye. Mikhnevich. — Moskva : AN SSSR, 1955. — 408 s.

21. Папазова А. В. Значення та наслідки впровадження освітньо-виховної системи Товариства Ісуса у східнослов'янському регіоні в останній третині XVI — першій половині XVII ст. / А. В. Папазова // Схід. — 2011. — № 5. — С. 107-112 ; Papazova A. V. Znachennia ta naslidky vprovadzhenia osvithno-vykhovnoi systemy Tovarystva Isusa u skhidnoslovianskomu rehioni v ostannii tretyni XVI — pershii polovyni XVII st. / A. V. Papazova // Skhid. — 2011. — № 5. — S. 107-112

22. Папазова А.В. Релігійна діяльність єзуїтів у східнослов'янському регіоні в останній третині XVI – першій половині XVII ст. / А. В. Папазова // Схід. – 2011. – № 3. – С. 111-115 ; Papazova A.V. Relihiina diialnist yezuitiv u skhidnoslovianskomu rehioni v ostannii tretyni XVI – pershii polovyni XVII st. / A. V. Papazova // Skhid. – 2011. – № 3. – S. 111-115

23. Передсмертний лист козацького гетьмана П. Конашевича Сагайдачного до короля Сигізмунда III з проханням не допустити поширення унії на Україні. 1622 р., кінець березня, Київ // Боротьба Південно-Західної Русі і України проти експансії Ватикану та унії (X — початок XVII ст.) : зб. докум. і матер. – Київ : Наук. думка, 1988. – С. 229 ; Peredsmertnyi lyst kozatskoho hetmana P. Konashevycha Sahaidachnoho do korolia Syhizmunda III z prokhanniam ne dopustyty poshyrennia unii na Ukraini. 1622 r., kinets bereznia, Kyiv // Borotba Pivdenno-Zakhidnoi Rusi i Ukrainy proty ekspansii Vatykanu ta unii (X — pochatok XVII st.) : zb. dokum. i mater. – Kyiv : Nauk. dumka, 1988. – S. 229

24. Письмо членов львовского ставропигального братства к патриарху Иеремии от 7 сентября 1592 г. // Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией в 15-ти т. – Санкт-Петербург, 1865. – Т. 4. – С. 44 ; Pismo chlenov Lvovskogo stavropigalnogo bratstva k patriarkhu Ieremii ot 7 sentyabrya 1592 g. // Akty, odnosyashchiesya k istorii Yuzhnoy i Zapadnoy Rossii, sobrannyye i izdannyye Arkheograficheskoy komissiiy v 15-ti t. – Sankt-Peterburg, 1865. – T. 4. – S. 44

25. Плохий С. Н Папство и Украина (Политика римской курии на украинских землях в XVI – XVII вв.) / С. Н. Плохий. – Київ : Вис, 1989. – 224 с. ; Plokhyy S. N Papstvo i Ukraina (Politika rimskoy kurii na ukrainskikh zemlyakh v XVI – XVII vv.) / S. N. Plokhyy. – Kiiv : Vis, 1989. – 224 s.

26. Проект угоди Богдана Хмельницького з польськими комісарами. 1649, лютого (14) 24. Переяслав // Універсали Богдана Хмельницького. 1648-1657 pp. / Універсали українських гетьманів. Матеріали до українського дипломатарію. Серія I. – Київ : Альтернатива, 1998. – С. 47 ; Proekt uhody Bohdana Khmelnytskoho z polskymu komisaramy. 1649, liutoho (14) 24. Pereiaslav // Universalyy Bohdana Khmelnytskoho. 1648-1657 rr. / Universalyy ukrainskykh hetmaniv. Materialy do ukrainskoho diplomatariiu. Serii I. – Kyiv : Alternatyva, 1998. – S. 47

27. Промова на Варшавському сеймі волинського чашника Л. Древинського з викладом скарг на національні і релігійні утиски православних. 1620 р., листопад // Боротьба Південно-Західної Русі і України проти експансії Ватикану та унії (X — початок XVII ст.) : зб. докум. і матер. – Київ : Наук. думка, 1988. – С. 217 ; Promova na Varshavskomu seimi volynskoho chashnyka L. Drevynskoho z vykladom skarh na natsionalni i relihiini utysky pravoslavnykh. 1620 r., lystopad // Borotba Pivdenno-Zakhidnoi Rusi i Ukrainy proty ekspansii Vatykanu ta unii (X — pochatok XVII st.) : zb. dokum. i mater. – Kyiv : Nauk. dumka, 1988. – S. 217

28. Протест луцкого братства против иезуитов от 1635 г. // Демьянович А. П. Иезуиты в Западной России (в 1569-1772 гг.) / А. П. Демьянович // Журнал Министерства Народного Просвещения. – 1871. - ноябрь. – С. 54 ; Protest lutskogo bratstva protiv iezuitov ot 1635 g. // Demyanovich A. P. Iezuity v Zapadnoy Rossii (v 1569-1772 gg.) / A. P. Demyanovich // Zhurnal Ministerstva Narodnoy Prosveshcheniya. – 1871. - noyabr. – S. 54.

29. Решение короля Сигизмунда III по делу об отказе жителей Могилева подчиниться униатскому архиепископу Кунцевичу. 1619 г., матра 22 // Уния в документах: сб. ст. / сост. В. А Теплова, З. И Зуева. – Минск : Лучи Софии, 1977. – С. 188 ; Reshenie korolya Sigizmunda III po delu ob otkaže zhiteley Mogileva podchinit'sya uniatskomu arkhiepiskopu Kuntsevichu. 1619 g., matra 22 // Uniya v dokumentakh: sb. st. / sost. V. A Teplova, Z. I Zueva. – Minsk : Luchi Sofii, 1977. – S. 188

30. Скарга вірменської громади на вірменського католицького єпископа і єзуїтську колегію // Соціальна боротьба в місті Львові в XVI - XVII ст. : зб. докум. / за ред. Я. П. Кіся.

– Львів : ЛДУ, 1961. – С. 247-248 ; Skarha virmenskoj hromady na virmenskoj katolytskoj yepyskora i yezuitsku kolehiiu // Sotsialna borotba v misti Lvovi v KhVI - KhVII st. : zb. dokum. / za red. Ya. P. Kisia. – Lviv : LDU, 1961. – S. 247-248

31. Сливов И. Иезуиты в Литве / И. Сливов // Русский вестник. – 1875. – Т. 118. – С. 5-63 ; Slivov I. Iezuity v Litve / I. Slivov // Russkij vestnik. – 1875. – Т. 118. – С. 5-63

32. Судебное дело между панами Загоровскими и униатским митрополитом Ипатием Потием по делу о насильственном вторжении последнего в церковь св. Василия в г. Владимир, уводе и разстрижении священника и внос церковной святыни. Решение суда. 1602 г., января 30 // Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной Комиссией для разбора древних актов, учреждений при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. В 8-ми ч., в 35-ти т. — Москва, 1861. – Ч. I, Т. I. – С. 320 ; Sudebnoe delo mezhdru panami Zagorovskimi i uniatskim mitropolitom Ipatiem Potiem po delu o nasilstvennom vtorzhenii poslednego v tserkov sv. Vasiliya v g. Vladimir, uvode i razstrizhenii svyashchennika i vinos tserkovnoy svyatyni. Reshenie suda. 1602 g., yanvary 30 // Arkhiv Yugo-Zapadnoy Rossii, izdavaemu Vremennoy Komissiey dlya razbora drevnikh aktov, uchrezhdeniy pri Kievskom, Podolskom i Volynskom general-gubernatore. V 8-mi ch., v 35-ti t. — Moskva, 1861. – Ch. I, T. I. – S. 320

33. Ульяновский В. И. Історія церкви і релігійної думки в Україні : навч. посіб. у 3-х кн. / В. І. Ульяновский. – Київ : Либідь, 1994. – Кн. 2 : Середина XV – кінець XVI століття. – 256 с. ; Ulianovsky V. I. Istorii tserkvy i relihiinoi dumky v Ukraini : navch. posib. u 3-kh kn. / V. I. Ulianovskyi. – Kyiv : Lybid, 1994. – Кн. 2 : Seredyna XV – kinets XVI stolittia. – 256 s.

34. Шевченко Т. Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверті XVI – середини XVII ст. / Т. Шевченко. – Львів : Свічадо, 2005. – 340 с. ; Shevchenko T. Yezuitske shkilnytstvo na ukrainskykh zemliakh ostannoï chverti KhVI – seredyny KhVII st. / T. Shevchenko. – Lviv : Svichado, 2005. – 340 s.

35. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття : навч. посіб. / Н. М. Яковенко. – Київ : Генеза, 1997. – 312 с. ; Yakovenko N. Narys istorii Ukrainy z naidavnishykh chasiv do kintsia XVIII stolittia : navch. posib. / N. M. Yakovenko. – Kyiv : Heneza, 1997. – 312 s.

36. Literatura antyjezuicka w Polsce, 1578-1625 : Antologia // oprac. J. Tazbir. – Warszawa, 1963. – 427 s.

Стаття надійшла до редакції 05.05.2017 р.

A. Papazova, D. Chykanenko

THE RESISTANCE OF POPULATION TO THE SOCIETY OF JESUS IN THE UKRAINIAN LANDS IN THE LATE XVI – FIRST HALF OF XVII CENTURY

Based on written sources the conflict of interests between the Society of Jesus and Orthodox population of the Ukrainian lands was analyzed. The missionary activity of the Society of Jesus and its support of the Uniate Church inspired resistance of the Orthodox population in Ukraine.

The resistance demonstration of the Ukrainian Orthodox population to the missionary activity of the Society of Jesus was summarized. The attitude of the Ukrainian population to the Society of Jesus shows the importance of Jesuits' contribution to the social and political struggle and cultural sphere of life in the Ukrainian lands.

The factual materials of the significant resistance that was provided by fraternities, bourgeoisies, students of Brotherhood schools are provided. It was found ways to use non-violent resistance, which contained numerous complaints, literary controversy, litigation, public presentations in particular at the Sejm of the Polish–Lithuanian Commonwealth. The polemicists maintained the most non-violent resistance to Jesuits.

The ways of violent resistance of Cossack to the Society of Jesus are analyzed. They were the force that maintained the physical resistance to the Society of Jesus. The given materials

indicate the predominance of non-violent methods of resistance before the beginning of the National Liberation War of the Ukrainian people headed by Bohdan Khmelnytsky.

Further investigation of the problem will supplement the knowledge of the historical background of the National Liberation War of the Ukrainian people, will identify the importance of the union in the context of religious and political situation in Central and Eastern Europe, will explore the ethnic and cultural development of the population in the Ukrainian lands.

Key words: *Society of Jesus, missionary activity, the Union of Brest, polemicists, szlachta, fraternities, Cossacks, polemical literature.*

УДК 314.15:323.11(477.6)“1861/1900”

Н.П. Пашина

ВПЛИВ АГРАРНИХ МІГРАЦІЙ У ПІСЛЯРЕФОРМЕНІЙ ДОНБАС НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІЕТНІЧНОСТІ ПІВДЕННОГО СХОДУ УКРАЇНИ (1861 – 1900 гг.)

У статті розглядається вплив аграрних міграцій у післяреформений Донбас на формування поліетнічності Південного Сходу України. Визначено, що аграрні міграції у післяреформений Донбас значно урізноманітнили і ускладнили етноструктуру регіону, дуже вплинули на динаміку міжетнічних відносин Південного Сходу України в цілому.

Ключові слова: *аграрні міграції, післяреформений Донбас, етноструктура регіону.*

В сучасних соціально-політичних умовах в Україні особливого значення набуває науковий дискурс про необхідність дослідження генези етнополітичної специфіки розвитку українських регіонів, врахування історичних, соціально-економічних, цивілізаційних і культурно-духовних особливостей регіональної ідентичності в подальшому розвитку країни. Кількість наукових публікацій з проблем регіоналізму в Україні, що вийшли в останні роки, свідчить про те, що історична етнополітична регіоналістика в Україні на рубежі ХХ і ХХІ ст. оформилася в окремий науковий напрям [1, 2, 3, 4].

Особливу роль у регіональній ідентичності грають етнокультурні фактори. Групову національно-культурну самосвідомість регіонів України не можна пояснити тільки поточними економічними і політичними процесами, вона має глибокі історичні корені.

Серед українських регіонів особливою своєрідністю етнокультурних традицій, у порівнянні з іншими регіонами України, виділяється Донбас. Статистика показує, що саме в післяреформений час (1861 – 1900 рр.), разом з формуванням вугільно-промислового комплексу Донбасу і розвитком капіталістичного сільського господарства, що викликають величезний потік переселенців з інших губерній імперії, була закладена основа сучасної етнічної структури населення Донбасу.

Виходячи з актуальності проблеми, метою статті є дослідження генези етнополітичної специфіки Південного Сходу України на прикладі історії Донбасу (1861 - 1900 рр.), визначення впливу аграрних міграцій на динаміку етноструктури регіону.

Аграрна колонізація території між Дніпром і Дінцем, що отримала назву «Дике поле», починається в кінці ХV – поч. ХVІ ст. Етнічний склад колонізаторів був неоднорідним. Великі маси населення прибували в Донецький край в зв'язку з освоєнням природних багатств регіону в ХVІІІ – першій половині ХІХ ст.

В результаті цих процесів історично визначилася специфіка регіону. До середини ХІХ ст. в Донбасі, в результаті неоднорідності етнічного складу міграційних потоків, складається строката етноструктура населення. Цей регіон стає прикордонною